

PÖRGÉS A TUDOMÁNY HATÁRÁN

SPINNING ON THE BORDER OF SCIENCE

ISZÁJ Fruzsina

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGOGIKUM KÖZPONT
TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KMR-2010-0003

Farren, M. (2010): *Túlpörögve. Az amfetamin kultúrtörténete*. Könyvfakasztó Kiadó, Budapest

Mick Farren angol újságíró, zenész tollából született a *Túlpörögve*, bemutatva az amfetamin történetét, átszőve kulturális, politikai vonatkozásokkal. A mindösszesen alig több mint 200 oldalas könyvet 13 fejezetre osztja írója. Végigkövethetjük az amfetamin elterjedésének történetét egy olyan ember szemével, aki maga is részese volt ezeknek a történéseknek. Több helyen saját élménybeszámolóival lehetünk gazdagabbak, beleláthatunk nemcsak abba, hogyan lett az amfetamin – és származékai – ennyire elterjedt szer, hanem abba is, hogy a hatvanas, hetvenes években miként vált a művészek életének kedvelt kiegészítőjévé. „...így emlékezett a szpídfüggő szokásos reggelijére: metedrin, pirítós és egy csésze jó erős kávé. Jómagam inkább egy pint Guinness-szel kezdtem a napot, mivel a gyomrom csak ezt tudta bevenni, miközben borotvátlanul, egy eszelős gyilkos tekintetével, már három napja ugyanabban a ruhában kószáltam Lemmyvel... olyan barátokat keresve, akik még ébren vannak, és hajlandók meghallgatni, miként szándékozunk feljutni a dicsőség csúcsára, és miképpen óhajtjuk jövő keddig meghódítani a világot” (80. o.). Szerencsére egy jó adag irónia szorult a szerzőbe, ami kellemes hangulatot kölcsönöz a könyvnek.

Kezdve az anyag szintetizálásának és fejlesztésének történetétől, a szerző egy egészen elágazó fonalat próbál tartani. A szer terjedését illetően a robbanást az 1937-es év jelentette, amikor egy gyógyszergyár kifejlesztette a tablettáformát „Benny” néven. A teljesítmény fokozása miatt kezdték el nagyrészt olyan munkahelyeken használni, ahol az emberek nagy igénybevételnek voltak kitéve, így a fizikai munkások vagy a kamionosok esetében, vagy például a filmes ágazatban. Angliában a gyári munkások körében vált kedveltté, akik a másnaposság leküzdésére, míg a gépipronők fogyókúrás szerként használták. A 2. fejezetben kezdődik a katonaság általi használat taglalása, ami nem is nagyon fejeződik be a könyv végéig.

A leírtak szerint a 20. század kis túlzással összes jelentősebb háborúját „amfetaminkatonák” vittek véghez. A könyv egészére jellemző, hogy számos érdekességet tűz a sorok közé, mint például a csokival bevont amfetamin fogalmát, amelyet a pilótáknak adtak és „Fliegerschokolade”-nak neveztek el. A katonák és a civil szféra mellett a vezetők szintúgy éltek a szerrel. A 3. fejezet hosszasan taglalja Hitler amfetamin „gyógykezelését”; az orvosa állandó jelleggel mellette volt, és adott neki egy injekciót (kokain, folyékony amfetamin, glükóz, tesztoszteron, esztraidol és kortikoszteroid kombinációja), e nélkül ugyanis paranoiás rohamot vagy dühkitörést kapott. Mellette kisebb hangsúlyt kap Kennedy, akinek az Addison-kór általi gyengeségét próbálták leplezni amfetamin bevitelével, vagy a zenészek „vezetője”, Elvis. A 4. fejezetben kifejezetten ezt a témakört taglalja a szerző; számos olyan művészt sorakoztat fel, akik az amfetamin-élvezők csoportjához tartoztak. Megkülönböztet zenei ágakat droghasználat szempontjából, ami véleményem szerint igen érdekes, bár kissé felületes szempont, így a speedet a rockzenészek drogjának tartja, míg a jazz műfaj sosem fogadta be ezt a szert. A későbbiekben is megjelenik ez a fajta látásmód, amikor arról számol be, hogy a droghasználók között szintúgy megjelenik a sznobizmus – egyesek lenézik a speedhasználókat, míg ők másokat néznek le. Többször is említést tesz arról, hogyan próbálták lenyugtatni magukat: heroin, különböző gyógyszerek, nyugtatók. Az 5. fejezet helyet ad a hamis prófétáknak, Charles Manson és Jim Jones személyében, akik mindketten tömegeket buzdítottak öngyilkosság elkövetésére. A könyv egészen érződik egyfajta bizonytalan stílus, sok helyen árnyaltan megfogalmazott mondatokat olvashatunk, de a szerző maga is belátja, a könyv nem a hitelessége miatt íródott. A 6. fejezet a Pokol Angyalai motoros klubról szól, hogyan váltak az előállítás és terjesztés klubjává, amely szerepet később egy mexikói testvérpár vett át. A következő fejezetben képet kapunk a speed és a szexualitás, illetve a tudomány kapcsolatáról, ahol amfetamin- és ex-amfetaminfüggők számolnak be a szer hatása alatti szexuális élményeikről, megjelenik a szerhez kötött homoszexualitás és a „fehér bulik” is, amelyek a kristály színére utalnak. Majd a tudományt illetően Shulginról tesz említést, aki kezdeményezte az MDMA pszichoterápiában való alkalmazását. Több terapeuta követte őt e tekintetben 1985-ig, míg be nem tiltották az MDMA-t. Helyet kap a könyvben az ártalomcsökkentés fogalma, emellett az a nézet, hogy ha az emberek használni akarnak egy szert, akkor hiába a tiltás. A könyv utolsó fejezetei kitekintést adnak a jövő pszichoaktív szereire felé, és olyan kételyeket vetnek fel, mint a „drug” szó kétértelmősége. Megjelenik az oppozíció a drogháború és a gyógyszerek között; mekkora energiát fektet a kormány a drogháborúba, mégis amfetamin tartalmú gyógyszereket írnak fel ADHD-s gyerekeknek. E mellett különbséget tesz a hatvanas, illetve hetvenes évek droghasználói és a mai droghasználók között; előbbiek a szert eszközként használták, utóbbiak öncéllal. Az utolsó fejezet fő kérdése: vajon milyenek lesznek a jövő drogjai, és a mostaniakra milyen út vár?

Az amfetaminról mint kémiai szerről is kapunk némi információt, bár e tekintetben érdekesebb a ma már magyar nyelven is hozzáférhető tudományos forrásokhoz nyúlni (lásd pl. Ujváry és Demetrovics, 2009). Szintén szó esik a pszichológiai hatásokról, köztük a paranoid téveszmék megjelenéséről. Amennyiben végigolvassa az ember ezt a könyvet, felötlik benne a kérdés: vajon a szerző nem esett-e maga is áldozatul az amfetamin hosszú távú pszichológiai hatásainak. Összeesküvéselmélet-gyanús sorok jelennek meg a különböző fejezetekben, aminek a szerző is tudatában van. Idetartozik a politikáról alkotott kép, a gyógyszer vs. drog

kérdés taglalása, illetve amikor szó van a Pokol Angyalairól, bővebben, hogy mit tehetett volna másképp a kormány, hogy ne kerüljön a drogterjesztés mexikói kézbe, amely sokkal nagyobb problémát jelentett a Pokol Angyalai tevékenykedésénél. Ehhez a témakörhöz jegyezném meg, hogy elindultunk az amfetaminhasználó művészekről kezdve a vezetőkön át a hamis prófétáig, nem beszélve a háborúk és a tömeghipnózis fogalmairól – a könyv elolvasása után némiképp olyan érzése van az embernek, mintha a 20. század tragédiáinak alapja ezen szer és származékaik lennének, ami, be kell vallanunk, a jelenség jelentősége jelentős eltúlzásának tűnik.

Összességében véve érdekes olvasmány a *Túlpörögve*, bár a hitelesség, tudományosság terén érzékelhető hiányosságok miatt megfelelő kritikával kezelendő. Így, ha szigorúan tudományos munkához szeretnénk hozzájutni, akkor érdemes más forrásokat is elővenni. Ilyenek ma már magyar nyelven is elérhetők, mind a szerhasználók személyiségpszichológiai jellemzőinek kutatásával (Demetrovics, 2007ab), mind a szerhasználat kontextusával (Demetrovics és mtsai., 2008; Demetrovics és Rácz, 2008), mind pedig a használat elterjedtségével (Demetrovics és mtsai., 2008; Demetrovics, 2009) kapcsolatban. Jelen kötetben azonban a leírások számos helyen inkább szubjektívek, de mindenképp „életszagúak” annyira, hogy mosolyt csaljanak az olvasó arcára. Ez oka lehet annak, hogy végigkísérjük a szerzőt művén, e mellett nem árt belátni, hogy színes a szerhasználattal kapcsolatos könyvek palettája, amik a fiatalság kezébe kerülnek, kerülhetnek. A *Túlpörögve* következetesen vezeti végig az 1. fejezetben megkezdetteket, szinte egyik fejezetről gördül a másikra a mondanivaló. „A szpíd a semmiért kínál cserébe valamit, ledönti a normális határokat, de ahogy telik az idő, valamiféle entrópia lép működésbe, a dolognak ára lesz, és a körülmények mind kevésbé tűnnek valósak” (194. o.).

IRODALOM

- DEMETROVICS ZS. (2007): *A droghasználat funkciói*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DEMETROVICS ZS. (2007): *Drog, család, személyiség. Különböző típusú drogok használatának személyiségpszichológiai és családi háttere*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- DEMETROVICS ZS., KUN B., NÁDAS E., VADÁSZ P. (2008): A magyarországi táncos-zénes rekreációs színtéren megjelenő droghasználat jellemzői. In: DEMETROVICS ZS., RÁ CZ J. (szerk.): *Partik, drogok, ártalomcsökkentés. Kvalitatív kutatások a partiszcéában*. L'Harmattan Kiadó, Budapest. 25–223.
- DEMETROVICS ZS., NÁDAS E., KUN B. (2008): Rekreációs droghasználat Magyarországon: előzmények. In: DEMETROVICS ZS., RÁ CZ J. (szerk.): *Partik, drogok, ártalomcsökkentés. Kvalitatív kutatások a partiszcéában*. L'Harmattan Kiadó, Budapest. 13–24.
- DEMETROVICS ZS., RÁ CZ J. (szerk.) (2008): *Partik, drogok, ártalomcsökkentés. Kvalitatív kutatások a partiszcéában*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- DEMETROVICS ZS. (2009): Hungary. In: Hadfield, P. (ed.): *Nightlife and Crime: Social Order and Governance in International Perspective* Oxford University Press, Oxford. 169–182.
- UJVÁRY I., DEMETROVICS ZS. (2009): Az amfetamin típusú és rokon hatású pszichostimuláns szerek. In: DEMETROVICS ZS. (szerk.): *Az addiktológia alapjai II*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 101–150.